

A KÖRÖS-VIDÉKI RÉGÉSZETI KUTATÁSI HÁLÓZAT BŐVÜLÉSE: ÚJ NEMZETKÖZI ŐSRÉGÉSZETI PROJEKTEK

GYUCHA ATTILA¹ – WILLIAM A. PARKINSON²

Magyar Régészet 14. évf. (2025) 4. szám, pp. 46–50.

A Körös-vidék immár több mint negyedszázada a nemzetközi ősrégészeti programok egyik kiemelkedő fontosságú régiója. Az együttműködéseket a Körös Regionális Régészeti Program (Körös Regional Archaeological Project, KRAP) alapozta meg, amelyet az utóbbi években a Körös Konzorcium tágabb szervezeti kerete egészíti ki. E programok – a közös erőfeszítésekre, a hosszú távú szakmai partnerségekre és személyes kapcsolatokra, a terepi és analitikai képzésekre, valamint a folyamatosan bővülő kutatási kapacitásokra építve – olyan stabil kutatási környezetet hoztak létre, amely a Körös-vidéket Európa egyik legintenzívebben vizsgált őskori tájegységévé tette. A legújabb projektek – amelyeket vezető észak-amerikai egyetemek kutatói irányítanak, és amelyek a neolitikumtól a réz- és bronzkorig ívelő kulturális és gazdasági folyamatokat vizsgálnak – az őskorkutatás új generációját bevonva viszik tovább és bővítik az együttműködésen alapuló kutatási hagyományt.

A Körös-vidéknek a nemzetközi őskorkutatásban jelenleg betöltött szerepe az 1990-es évek második felében kezdett formálódni. Ekkor William A. Parkinson – aki akkoriban a University of Michigan PhD-hallgatója volt, napjainkban pedig a Field Museum of Natural History kurátora és a University of Illinois at Chicago professzora – a Magyarország Régészeti Topográfiája köteteiben közzétett adatokra támaszkodva kezdte el vizsgálni az Alföld kora rézkori társadalomszerveződését, és disszertációjának terepmunkáit a Körös-vidéken végezte. Parkinson és Gyucha Attila – aki akkoriban a Munkácsy Mihály Múzeum régészeként dolgozott, ma a University of Georgia (USA) professzora – 1998-ban alapították meg a KRAP programot, a projekt első ásatásait 2000-ben kezdve. A magyar régészetben akkoriban még újszerűnek számító, multidiszciplináris módszertani keret alkalmazásával a KRAP először a kora rézkori települések szerveződését vizsgálta Vésztő–Bikerin és Körösladány–Bikerin, majd a 2010-es években kutatásait kiterjesztette a közeli Szeghalom–Kovácsshalomra és Vésztő–Mágorra, hogy a késő neolitikus tellek és a tellközpontú nagy települések kialakulását és fejlődését vizsgálja. Az elmúlt években a projekt egy harmadik, többéves kutatási programot valósít meg, amely a neolitikus és bronzkori tellközpontú közösségek kialakulásának és működésének összehasonlítására fókuszál, a háztartásszervezésre irányuló vizsgálatokra koncentrálva Szeghalom–Kovácsshalmon, Békés(Tarhos)–Várdombon és Vésztő–Mágoron (1. kép).

Az elmúlt évtizedekben a KRAP nemcsak kutatási programként, hanem képzési platformként is működött: számos észak-amerikai hallgató BA- és MA-szakedzőjének, valamint PhD-disszertációjának elkészítését támogatta, amelyek részben vagy teljes egészében a Körös-vidék őskorára összpontosítottak. A KRAP projektek emellett aktív szerepet vállaltak a magyar egyetemek hallgatóinak és pályakezdő kutató-

1. kép. Feltárás és mikromorfológiai mintavételezés a Békés(Tarhos)–várdombi bronzkori tellbe mélyített szelvényben 2024-ben

¹ University of Georgia. E-mail: attila.gyucha@uga.edu

² Field Museum of Natural History; University of Illinois at Chicago

inak képzésében is, hozzájárulva a hazai kapacitásépítéshez és szakmai utánpótláshoz. Ezek közül a magyar és észak-amerikai hallgatók közül többen később kutatóként, posztdoktori ösztöndíjasként vagy professzor-ként tértek vissza, és önálló kutatási programokat alapítottak a Körös-vidéken. E másod- és harmadgenerációs programok közül kiemelendő a *Neolithic Archaeological Soils in the Körös Area* (NASKA; vezetői: Roderick B. Salisbury és Bácsmegi Gábor), a *Prehistoric Interactions on the Plain Project* (PIPP; vezetői: Danielle J. Riebe és Dani János), a *Bronze Age Körös Off-Tell Archaeology Project* (BAKOTA; vezetői: Paul R. Duffy és Parditka Györgyi) és a *Copper Age Settlement Project* (CASP; vezetője: William P. Ridge) (2. kép). A programok egymással kompatibilis terepi és dokumentációs protokollokat alkalmaznak, rendszeresen cserélnek tapasztalatokat, megosztják egymással adataikat és terepi felszerelésüket, így mindegyik profitál a hosszú évek alatt közösen létrehozott fizikai és szellemi infrastruktúrából.

2. kép. Feltárás Csökmő–Káposztás-domb késő újkőkori lelőhelyén 2022-ben

3. kép. Konzerválási munkák a Vésztő–mágori tell lefedett feltárási szelvényében 2025-ben

Fontos kiemelni, hogy valamennyi programnak magyar társvezetői vannak, és hazai szakemberek bevonásával működik, valamint a kutatócsoportokban magyar hallgatók részvételére is lehetőséget biztosítanak. Mindez nemcsak a magyar régészet fejlődését támogatja, hanem elősegíti az új terepi és analitikai módszerek hazai gyakorlatba történő integrálását is. Emellett az elmúlt évtizedekben valamennyi kutatási program elsősorban észak-amerikai és egyéb nemzetközi forrásokból teremtette elő működésének pénzügyi hátterét, jelentős külső támogatást irányítva a magyar régészeti kutatásba és infrastruktúrába.

E projektek hosszú távú együttműködésének összehangolása érdekében a KRAP (Gyucha és Parkinson), a PIPP (Riebe), a BAKOTA (Duffy) és a CASP (Ridge) vezetői létrehozták a Körös Konzorciumot. A Konzorcium irányítja a 2021-ben elindított Vésztő–Mágor Állagmegóvási és Kiállítási Programot. Mivel Magyarországon jelenleg korlátozottan áll rendelkezésre a szükséges konzerválási szaktudás, és mivel Vésztő közösségének alapvető érdeke a Vésztő–Mágor Történelmi Emlékhely legfontosabb látványosságának megőrzése, a Konzorcium 2021-ben indította el azt a programot, amelynek célja Európa egyetlen, épülettel lefedett és látogatható tell stratigráfiai metszetének stabilizálása és megőrzése, valamint olyan módszertani és gyakorlati protokollok kidolgozása, amelyek útmutatóul szolgálhatnak hasonló lelőhelyek konzerválásához és bemutatásához Délkelet-Európában (3. kép). A Konzorcium tevékenysége a konzerválási szaktudás alkalmazását, a régészeti kutatás előmozdítását és a közösségi együttműködés erősítését integrálják, miközben szakmai képzési lehetőségeket biztosítanak egyetemi hallgatók számára.

A *Prehistoric Research in the Körös Region* című könyvsorozat – amelyet Gyucha és Parkinson szerkeszt, és az Archaeolingua ad ki – tovább erősíti a Körös-vidéken tevékenykedő nemzetközi projektek együttműködésre, kapacitásépítésre és a tudományos eredmények megosztására irányuló törekvéseit. A sorozatot kifejezetten azoknak a doktori disszertációknak a publikálására hozták létre, amelyek teljes

egészében vagy jelentős részben a Körös-vidékre fókuszálnak; ily módon fórumot biztosítva az új kutatási eredmények közzétételére, és gondoskodva arról, hogy ezek a magyar és a nemzetközi tudományos közösség számára egyaránt hozzáférhetővé váljanak.

A közelmúltban három új nemzetközi kutatási projekt indult el a Körös-vidéken, amelyek illeszkednek ebbe az együttműködési keretbe. A Körös Konzorcium tagjai szakmai és gyakorlati támogatást nyújtanak számukra – szakmai hálózatukba való intergalásuktól kezdve a múzeumi gyűjteményekhez való hozzáférések és terepengedélyek beszerzésében nyújtott segítségen keresztül, felszereléseik, adataik és helyismeretük megosztásáig – elősegítve, hogy ezek az új kezdeményezések gyökeret verhessenek és sikeresen kibontakozhassanak.

Az első új kutatási programot Mark Golitko (University of Notre Dame, USA) vezeti. Projektje a középső neolitikus közösségek kialakulását, átalakulási folyamatait és felbomlását vizsgálja Észak-Békés vármegyében a Kr. e. 5500–5000 közötti időszakban. E korszakot a mezőgazdasági termelés fokozódó intenzitása, a falusi életforma megszilárdulása és új társadalomszerveződési formák megjelenése jellemezte. A projekt publikálatlan múzeumi gyűjteményi anyagok feldolgozásával, felszíni gyűjtésekkel, geofizikai felmérésekkel és feltárásokkal vizsgálja a középső neolitikus falvak szerkezetét, azokat a társadalmi és/vagy ökológiai kihívásokat, amelyekkel ezek a közösségek szembesültek, valamint azt, hogy mindezek miként járulhattak hozzá a késő neolitikumot az Alföldön meghatározó tell települések megjelenéséhez.

A második kutatási program vezetője Cassie Hausdorf (PhD-hallgató, University of Georgia, USA), aki a késő neolitikumtól a középső bronzkorig (Kr. e. 5000–1500) terjedő időszak állattartási gyakorlatainak, mobilitási mintázatainak és gazdálkodási stratégiáinak összehasonlító vizsgálatára fókuszál. Archaeozoológiai elemzésekre, valamint csont- és fogminták izotópos analíziseire támaszkodva azt kutatja, miként alakították az őskori közösségek állattartási stratégiáikat a változó társadalmi hálózatok, kereskedelmi kapcsolatok, környezeti feltételek és erőforrás-korlátozottságok következtében. Vizsgálatai a Körös-vidék kiemelkedő fontosságú lelőhelyeiről származó négy állatcsont-együttesre koncentrálnak, köztük Szeghalom–Kovácsalom késő neolitikus települését, Vésztő–Mágor több korszakban is lakott telljét és Békés(Tarhos)–Várdomb középső bronzkori települését. A létfenntartási stratégiákat a reziliencia és fenntarthatóság tágabb teoretikus keretében elemezve a projekt hozzájárul a hosszú távú környezeti alkalmazkodásról folyó jelenlegi tudományos diskurzust.

A harmadik programot Cayden Griffith (PhD-hallgató, University at Buffalo, USA) indítja, aki a kora bronzkorra (Kr. e. 2800–2300) és azon belül a Makó kultúrára összpontosít. A projekt átfogó módszertani eszköztárt alkalmaz – extenzív terepbejárást, négyzethálós felszíni gyűjtést, magnetométeres felmérést, talajkémiai vizsgálatokat és célzott feltárásokat – annak érdekében, hogy részletes adatokat nyerjen a korabeli településhasználtról és a közösségi szintű munkaszerveződésről. A kutatás célja a Makó-közösségek településszerkezetének, aktivitási zónáinak és mindennapi munkamegosztásának rekonstrukciója, valamint annak vizsgálata, hogy e csoportok miként alkalmazkodtak a rézkorból a bronzkorba való átmenet jelentős társadalmi, gazdasági és technológiai átalakulásaihoz. Griffith többszintű kutatásai – amelyek a lelőhelyszintű aktivitási vizsgálatoktól a regionális mintázatok elemzéséig terjednek – a Makó kultúra társadalomszerveződésének első átfogó rekonstrukcióját célozzák a Körös-vidék kontextusában.

E három új projekt jól jelzi annak az együttműködésen alapuló tudományos környezetnek a töretlen vitalitását, amely a Körös-vidéken az elmúlt évtizedek során formálódott. A Körös Regionális Régészeti Program örökségére támaszkodva és a Körös Konzorcium szervezeti keretei által támogatva ezek a programok hozzájárulnak ahhoz, hogy a térségben az erős alapokon nyugvó nemzetközi őskorkutatás folytathasson. A nemzetközi projektek több évtizedes munkája által felhalmozott eredmények egyedülállóan gazdag és tudományosan szilárd alapot teremtettek, amelyre a jövőbeli tudományos programok szervesen ráépülhetnek, lehetővé téve új kutatási kérdések felvetését és összehasonlító megközelítések alkalmazását; ez az egy adott földrajzi régióra fókuszáló, hosszú távú régészeti kutatások legfontosabb hozadéka. Ahogy ez a hálózat tovább bővül, szinergikus működése tovább erősíti ezeket a lehetőségeket, biztosítva, hogy a Körös-vidék a jövőben is Európa egyik legproduktívabb és leginnovatívabb régészeti kutatási területe maradjon.

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

Duffy, P. R. (2014). *Complexity and Autonomy in the European Bronze Age*. Prehistoric Research in the Körös Region, Volume I. Budapest: Archaeolingua Publishing House.

Duffy, P., Grömer, K., Saunderson, K., Gyucha, A., Riebe, D., Schroeder, T., Parkinson, W. A., Lingle, A., & Seifert, J. (2025). Bronze Age Matting from the Heights of Vésztő-Mágor, Hungary. *Cambridge Archaeological Journal* 2025: 1–15. <https://doi.org/10.1017/S0959774325100176>

Giblin, J. (2020). *Isotope Analysis on the Great Hungarian Plain: An Exploration of Mobility and Subsistence Strategies from the Neolithic to the Copper Age*. Prehistoric Research in the Körös Region, Volume IV. Budapest: Archaeolingua Publishing House.

Golitko, M., McGrath, A., Kreiter, A., Lightcap, I. V., Duffy, P. R., Párditka, Gy. M., Julia I. & Giblin, J. I. (2021). Down to the Crust: Chemical and Mineralogical Analysis of Ceramic Surface Encrustations on Bronze Age Ceramics from Békés 103, Eastern Hungary. *Minerals* 11, 436. <https://doi.org/10.3390/min11040436>

Golitko, M., Riebe, D. J., Kreiter, A., Duffy, P. R. & Párditka Gy. (2024). Exploring the Limits of the Provenience Postulate: Chemical and Mineralogical Characterization of Bronze Age Ceramics from the Great Hungarian Plain. *Archaeological and Anthropological Sciences* 16, 174. <https://doi.org/10.1007/s12520-024-02076-4>

Gyucha, A. (2015). *Prehistoric Village Social Dynamics: The Early Copper Age in the Körös Region*. Prehistoric Research in the Körös Region, Volume II. Budapest: Archaeolingua Publishing House.

Gyucha, A., Parkinson, W. A. & Yerkes, R. W. (2019). The Evolution of a Neolithic Tell on the Great Hungarian Plain: Site Formation and Use at Szeghalom-Kovácsshalom. *Journal of Field Archaeology* 44 (7), 458–479. <https://doi.org/10.1080/00934690.2019.1655385>

Gyucha, A., Riebe, D., Viktorik, O., Máté L. & Kreiter, A. (2024). Potters' Technological Choices in Turbulent Times: Exploring the Transition from the Neolithic to the Copper Age on the Great Hungarian Plain through Communities of Practice and Technological Investment Theories. *Journal of Anthropological Archaeology* 76, 101622. <https://doi.org/10.1016/j.jaa.2024.101622>

Gyucha, A., Lingle, A., Seifert, J., Duffy, P. R., Riebe, D. J., Ridge, W. P. & Parkinson W. A. (2024). Saving the Past: The Vésztő-Mágor Conservation and Exhibition Program. *Hungarian Archaeology* 13 (4): 19. <https://doi.org/10.36338/mr.2024.4.3>

Párditka, Gy. (2023). From the Ashes of Bronze Age Fires: A Framework for Comparison across Body Treatments. *Journal of Anthropological Archaeology* 71, 101525. <https://doi.org/10.1016/j.jaa.2023.101525>

Parkinson, W. A., Gyucha, A. & Yerkes, R. W. (eds) (2021). *Bikeri: Two Copper Age Villages in the Great Hungarian Plain*. Monumenta Archaeologica Series. Los Angeles: UCLA Cotsen Institute of Archaeology.

Riebe, D. J. (2021). *Redefining Archaeological Cultures: Boundaries and Interactions during the Late Neolithic on the Great Hungarian Plain*. Prehistoric Research in the Körös Region, Volume V. Budapest: Archaeolingua Publishing House.

Gyucha Attila – Parkinson William A. • A körös-vidéki régészeti kutatási hálózat bővülése: Új nemzetközi ősrégészeti projektek

Riebe, D. J., Dani, J., Gyucha, A., Stibrányi, M., Mesterházy, G., Pethe, M., Sarris, A., Argyriou, A. & Nuccio, V. (2023). Tell a Different Story: Preliminary Results from Investigations at the Late Neolithic Herpály Settlement Complex of Csökmő-Káposztás-domb. *Hungarian Archaeology* 12 (3), 1–13. <https://doi.org/10.36338/ha.2023.3.1>

Salisbury, R. B. (2016). *Soilsapes in Archaeology: Settlement and Social Organization in the Neolithic of the Great Hungarian Plain*. Prehistoric Research in the Körös Region, Volume III. Budapest: Archaeolingua Publishing House.

Seifert, J., Lingle, A., Wolfhagen, J., Corton, T., Duffy, P. R., Parkinson, W. A., Ridge, W. P., Riebe, D. J. & Gyucha, A. (2025). Linking pedological and atmospheric environments for the conservation and management of earthen archaeological sites: Development of a novel technique. *European Physical Journal Plus* 140: 433. <https://doi.org/10.1140/epjp/s13360-025-06342-9>